

УДК 262.12 (477)

Світлана Штука

ЗВІЛЬНЕННЯ МИТРОПОЛИТА ЙОСИФА СЛІПОГО В КОНТЕКСТІ “СХІДНОЇ ПОЛІТИКИ” ВАТИКАНУ

У статті на широкому фактологічному матеріалі подається історичний портрет патріарха Йосифа Сліпого, який, незважаючи на тиск тоталітарного режиму, захищав і розбудовував ГКЦ.

Ключові слова: Митрополит Йосиф Сліпий, Греко-Католицька церква, “східна політика” Ватикану.

Йосиф Сліпий – одна з найвеличніших особистостей в історії України ХХ століття. Багатогранність інтересів, масштабність інтелекту, динамізм характеру і могутність його волі можна порівняти хіба що з титанами ренесансу чи духовними велетами інших епох. Життя та діяльність Митрополита заслуговує особливої уваги, адже після вісімнадцятирічних ув'язнень та страждань він зумів заявити про себе та Греко-Католицьку церкву на цілий світ.

Міжнародному перебігу подій, пов'язаних із звільненням Митрополита, завдячуємо суттєвим змінам, які відбулися у ставленні Ватикану до СРСР, на початку понтифікату папи Івана ХХІІІ. Таким чином, Йосиф Сліпий, як наставник ГКЦ, після 18 років ув'язнення, отримав право голосу на ІІ Ватиканському соборі у Римі (11 жовтня 1962 року – 8 грудня 1965 року).

Науковці, що досліджують постать Йосифа Сліпого, намагаються з'ясувати його феномен в українській історіографії. Варто назвати низку дослідників, які вивчали це питання у своїх працях: Е. Бистрицька [1], Л. Бойцун [2], Б. Боцюрків [3], М. Михайлишин [6], П. Яроцький [4], А. Сапеляк [7] та інші.

Перед тим, як перейти до розгляду взаємозв'язків між звільненням Йосифа Сліпого та “східною політикою” Ватикану, слід зазначити, що остання протягом століть залишалася одним із пріоритетних напрямків папської дипломатії. Її первинна мета полягала у забезпеченні релігійного життя та збереженні ієрархічних католицьких структур у центрально-східноєвропейському просторі. Це поняття надзвичайно широке й неоднозначне. До широкого вжитку цей термін увійшов у другій половині ХХ ст. і використовувався первинно для означення політики Західної Німеччини щодо СРСР та інших країн Варшавського договору. Згодом його почали використовувати для дипломатичної діяльності Ватикану в центрально-східноєвропейському просторі [5, с. 7].

Звільненню Йосифа Сліпого і участі у ІІ Вселенському соборі передувало загострення міжнародних стосунків, які безпосередньо пов'язані з двома важливими подіями політичного і церковного характеру, що відбулися восени 1962 року. Епізод холодної війни, відомий в історії як Кубинська ракетна криза, призвів, з одного боку, до загострення радянсько-американських відносин, а з другого – активізував пошук компромісу перед обличчям загрози ядерної війни. Тогочасний папа римський Іван ХХІІІ відіграв посередницьку роль у пошуку компромісів між двома наддержавами, ставши важливою фігурою у тогочасній міжнародній грі. Значною мірою це стало можливим завдяки ревізії “східної політики” Ватикану, яка вустами попередників Івана ХХІІІ безкомпромісно засуджувала комуністичну ідеологію [1, с. 393].

Після невдалих спроб налагодити контакти з радянською державою, його попередники – Пій ХІ та Пій ХІІ – були відвертими противниками СРСР, що вплинуло на “східну політику” Ватикану, яка мала полемічний характер. Німецький дослідник Едуард Вінтер характеризує період 1927–1958 рр. у ватикансько-радянських відносинах як час “тридцятилітньої війни”. Апостольська столиця засуджувала комунізм як антихристиянську

ідеологію. Таке ставлення до СРСР не сприяло налагодженню зв'язків на релігійному рівні з Російською православною церквою (РПЦ). Незважаючи на усі суперечності, у 1958 р. відбулися суттєві зміни в “східній політиці”. Поступки у взаєминах між Ватиканом та Москвою стали особисто помітні на тлі протистояння СРСР і США [5, с. 8].

Папа Іван XXIII ініціював скликання II Ватиканського собору (1962–1965 рр.), який став найбільшим за чисельністю форумом в історії католицької церкви. Особливістю цього собору було те, що у ньому брали участь усі католицькі єпископи світу, спостерігачі та представники інших християнських конфесій. Серед гостей, була делегація від РПЦ, що обурило греко-католицьких єпископів, учасників сесії Ватиканського собору, які порушували питання звільнення Й. Сліпого [5, с. 9].

Особливу роль у звільненні Митрополита Й. Сліпого відіграв новостворений секретаріат Ватикану у справі сприяння єдності християн, що виявив усі ази витонченої дипломатії. Саме працівники секретаріату зуміли налагодити контакти з Норманом Казенсом, дипломатом США, який за дорученням президента готувався до переговорів з Хрущовим з питань Кубинської ракетної кризи. Дорогою до Москви Казенс прибув до Риму, де йому було передано особисте прохання від Івана XXIII у справі звільнення Й. Сліпого для участі у соборі. На переговорах у Москві Казенсу вдалось переконати Хрущова зробити жест доброї волі на особисте прохання папи і дозволити Й. Сліпому переїхати до Риму. Згідно з дипломатичними домовленостями між двома сторонами, Й. Сліпий не мав права розповідати про своє минуле і про те, що йому довелось пережити у радянських таборах [4, с. 158].

26 січня 1963 р. прийняли рішення звільнити Й. Сліпого (про реабілітацію не йшлося, оскільки Митрополит залишався для радянського керівництва ідеологічним ворогом) та дозволити йому поїхати до Італії. Щоправда Митрополиту не вдалося відвідати Україну. Його спершу привезли до Москви, провели бесіди з приводу нерозголошення інформації про умови перебування в таборах. Перед від'їздом до Риму 4 лютого 1963 р. Й. Сліпому вдалось таємно висвятити на єпископа Луцького священника Василя Величковського і в такий спосіб забезпечити тяглість підпільних структур УГКЦ [5, с. 9].

У суботу 9 лютого 1963 р., після вісімнадцяти років Сибіру, прибув до Італії архієпископ Львова Й. Сліпий. Наступного дня він зустрівся з папою Іваном XXIII. Митрополит мав час, щоб підготуватися до соборних сесій, а також набратися сил і повернутися до нормального життя. Атмосфера, що панувала у монастирі святого Ніла в Гроттаферраті ідеально сприяла цьому. Тут архієпископа відвідували важливі гості, зокрема: Іван Бучко, Амвросій Сенишин та Андрій Сапеляк [6, с. 62].

Таким чином, прибувши до Риму, Митрополит оголосив світові місце свого перебування і почав готуватися до важливого завдання – виступу на II Ватиканському соборі. Й. Сліпий розгорнув активну діяльність, якої не можна було очікувати від 71-річної людини. “Мойсей українського народу”, як його ще називали, розпочав щонедільні візити до: папської колегії св. Йосафата, генерального дому отців Василіян, Малої української семінарії, відправляв щотижневі богослужіння та займався просвітницькою діяльністю [6, с. 63].

Митрополит Й. Сліпий розпочав свій виступ словами великої подяки усім, хто вірив у його визволення з неволі та можливість перебувати на II Ватиканському соборі. І хоч існувало правило нікому не аплодувати, коли він увійшов до базиліки святого Петра, дві з половиною тисячі отців собору привітали його. Митрополит у своєму виступі згадав про тісні зв'язки української церкви зі вселенською, а на кінець вніс прохання-пропозицію піднести Києво-Галицьку митрополію до статусу патріархату [3]. Тогоріч з'явилися для цього юридичні можливості: на II Ватиканському Соборі ухвалили Кодекс канонів Східних католицьких церков, однією, і сьогодні найбільшою з яких, є ГКЦ. Їх поділили на три групи – церкви на чолі з Митрополитом, верховним архієпископом та патріархом. Патріарший устрій визнали найвищим у церквах східної традиції [10]. Таким чином, постулат патріархату прозвучав на II сесії. Спочатку пропозиція Митрополита викликала значне здивування,

наступного дня світова преса назвала її сенсацією. Але вже на третій сесії собору, в дебатах про єдність східних церков, її підтримали поважні богослови [2].

З огляду на те, що ГКЦ не була піднесена до рівня патріархату, греко-католики діаспори сприйняли собор як своєрідну поразку, про що свідчить сама назва праці о. Івана Гриньоха, – “Собор, який для нас не відбувся”. З усіх очікувань здійснилося лише звільнення митрополита ГКЦ (1963 р.) за допомогою міжнародних сил, що дало йому змогу взяти участь у соборі [7, с. 128].

Хоча й звільнення Митрополита значною мірою можна вважати актом доброї волі Москви стосовно Ватикану в цілому та до Івана XXIII, зокрема, однак, це було одним із найважливіших досягнень “східної політики” щодо зовнішніх відносин із соціалістичною державою. Але скоро стало очевидним те, що прибуття Й. Сліпого до Італії жодним чином не вплинуло на його реабілітацію чи зміни у ставленні до ГКЦ. Радянський уряд не був готовий іти на компроміси з греко-католиками й не мав наміру змінювати релігійну політику. Отже, Йосиф Сліпий став лише об’єктом дипломатичних інтриг Ватикану з СРСР.

Список використаних джерел

1. *Бистрицька Е.* Східна політика Ватикану в контексті відносин Святого престолу з Росією та СРСР 1878–1964. Монографія // Елла Бистрицька. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – 416 с.
2. *Бойцун Л.* Патріарх Йосиф Сліпий як ісповідник ідеї національної церкви / Л. Бойцун // Ідея національної церкви в Україні. – Т., 1996. – С. 10–13.
3. *Боцюрків Б.* Українська Греко-Католицька церква в катакомбах (1946–1989) / Б. Боцюрків // Ковчег. Збірник статей з церковної історії. – Львів. – 1993. – № 1. – С. 128–129.
4. *Історія релігії в Україні в 10-ти томах.* Т-4. Католицизм. // За ред. П. Яроцького. – К., 2001. – 598 с.
5. *Михайленко А.* “Звільнено мене, та не повернено волі моїй рідній Церкві” / Андрій Михайленко / Патріархат. – №1(434) – 2013. – С. 7–11.
6. *Михайлишин М. М.* Блаженніший Йосиф Сліпий та ідея патріархату УГКЦ / М. М. Михайлишин. – Львів: Свічадо, 2007. – 192 с.
7. *Сапеляк А.* Українська Церква на Другому Ватиканському Соборі / А. Сапеляк. – Львів: Стрім, 1995. – 216 с.
8. *Сердюк Н.* Митрополит катакомбної церкви / Н. Сердюк // Пам’ять століть. – 2002. – № 6. – С. 82–102.
9. *Митрополит Йосиф Сліпий 18 років відбув у радянських концтаборах* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/history-journal/_mitropolit-josip-slipij-18-rokiv-vidbuv-u-radyanskih-konctaborah/421895
10. “Якби не було Вселенського Собору, нашої Церкви тепер не існувало б в Україні” – о. Андрій Сапеляк [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.dukhovnist.in.ua/uk/dukhovna-demokratiya/196-sapeliak.html>

Светлана Штука

ОСВОБОЖДЕНИЕ МИТРОПОЛИТА ИОСИФА СЛЕПОГО В КОНТЕКСТЕ “ВОСТОЧНОЙ ПОЛИТИКИ” ВАТИКАНА

В статтє на широком фактологическом материале показан исторический портрет патриарха Иосифа Слепого, который, несмотря на давление тоталитарного режима, отстаивал и развивал ГКЦ.

Ключевые слова: Митрополит Иосиф Слипий, Греко-Католическая церковь, “восточная политика” Ватикана.

Svitlana Shtuka

RELEASE OF METROPOLITAN YOSYF SLIPIYI IN THE “EAST POLICY” CONTEXT OF VATICAN

The article offers the analysis of a historic portrait of patriarch Yosyf Slipiyi on widely-spread materials, which, despite the pressure of the totalitarian regime, defended and developed the Greek Catholic Church.

Key words: Mitropolite Yosyf Slipiyi, Greek Catholic Church, “Eastern policy” Vatican.